

պատասխան, յորժամ որ գրեչի ի Հաշթարխանու առ վերոյն ղեւերան մուսիու Գառտանն⁹⁶, թէ եթէ ձեր եմ, օգնեցէք, եթէ ոչ արձակեցէք զիս: Ապա ընդէ՞ր ոչ ետուն պատասխան, թէ ոչ գիտեմք զքեզ:

– Օվ որ որ կամենայ քան զայս առաւել լսել, որոնեաց զմատենագիրս բարովագրիցն իմոց, զորս գրեցի նոցա սկսեալ 1723 թէն մինչի թիւն 1742 յեւրանէն իմ ի Սպահանայ: Այնժամ կարէ եղով կարգալ ձեզ:

– Ապա այս մեծ մեղանք չէ՞, որ իմ գրին պատասխան չտվին, որ ես արձակեալ գնայի հոգալ վասն իմ:

Պ. Եթէ քեզ այնպիսի գրած լինէին, այլ ոչ գայիր առ նոսա: Կամեցան զքեզ փորձել, թէ տեսանեմք, թէ հաւատարի՞մ է, առանց պատասխան տալոյ եւ յուսադրելոյն զու գա՞յ, թէ ոչ:

Հ. Եթէ այնպէս է, ես որ գնացի, ապա ընդէ՞ր ոչ ընդունեցին զիս:

/282b/ Պ. Ես ոչ գիտեմ նոցա կարծիքն եւ ոչ յիմացալ, թէ այլ ինչ պատճառս ունէին:

Հ. Ինքեանք գիտէին, որ զիս ոչ են ընդունելոց: Ընդէ՞ր շուտով ոչ պատասխան տվին, որ ես ոչ կրէչի այն երեքտասան ամեայ շարչարանքն եւ յետ այնորիկ այնքան ոչ պարապ անցուցանէչի զկեանն իմ կրելով զվիշտս այնքան յերկար ճանապարհին:

Պ. Վասն այսորիկ ոչ գրեցին եւ ոչ պատասխանեցին, զի կամեցան տեսանել զքեզ:

Հ. Վասն միայն տեսութեան թողին, որ երեքտասան ամ բանտարգեալ մնացի եւ քսան ամսեալ ճանապարհի վիշտն կրեցի:

Պ. Այո՛, այնպէս արարին:

Հ. Այտպիսի գործն համեմատի՞ քրիստոնէյութեան եւ կամ թէ գլին՞ ասել, թէ են մարդ: Ոչ: Այլ եւս շնորհեմ ձեզ:

– Բայց զկնի տեսութեան ընդէ՞ր ոչ պարզ պատասխան տվին, այլ առաքեցին ի յետս գնալ առ Պարսկաստուն եւ ասին՝ գնայ տես,

թէ որպիսի է Պարսից էհտիմայ դօվլայն, անդի գրէ առ մեզ տեսանեմք: Դարձայ դարձեալ անտի եւ եկի ի Պարսս:

– Այնքան նեղութեամբ եւ վշտիւք գնացի ի Խորասան, անտի դարձայ յՍպահան: 1740 անտի դարձեալ գրեցի նոցա իմ ամենայն արարն եւ իմ որպիսութիւնն: Այնուհետեւ սպասեցի անդ երկու տարի, թէ գան պատասխան գրեանցն իմոց, որ ոչ եկին: Ապա թէ դարձայ եւ եկի ի Դարէժ: Անդ եւս սպասեցի եր/283a/- կու տարի, որ ոչ եկաւ պատասխան, եկի յերգրում: Մէկ տարի եւս անդ սպասեցի, տեսի, որ ոչ եկաւ, թողի զնոսա:

Ես իմ կողմանէ զ[ը]նթացս իմ ամենայն հաւատարմութեամբ կատարեցի, բայց ի ձեր կողմանէ ամենայն ինչ եղեւ ստուծոյն եւ խաբէյութիւն, այնքան, որ յայտնի եղեւ յամենայն աշխարհի եւ Աստուծոյ:

– Ոչ գիտեմ, թէ զձեզ որոյ ազգի եւ կամ որոյ կրօնի նմանեցուցանեմ ո՛չ քրիստոնէչի, ո՛չ տաճկի եւ ո՛չ կռապաշտի, քանզի քրիստոնեայն յերկնչի ի Աստուծոյ եւ ամաչէ ի մարդկանէ, նմանապէս տաճիկն: Բայց կռապաշտն, թէպէտ զԱստուած ոչ ճանաչէ, զի ոչ յերկնչի ի յԱստուծոյ, բայց զգուշանալ ի գործս իւր, զի մի վատահամբաւիցի ի գործոցն:

– Բայց դուք, որ ոչ յերկնչիք ի Աստուծոյ, ոչ զարմանամ, քանզի ոչ ճանաչէք զԱստուած: Բայց այս մին մեծ եւ զարմանալի զարմանք է, որ ոչ ամաչէք ի մարդկանէ եւ ոչ գիտէք զգին բարի համբաւոյն, որպէս որ գովեց գնայ Սողոմոն եւ ասաց՝ լաւ է անուն բարի, քան մեծութիւն աշխարհի⁹⁷: Դուք, որ ոչ նմանիք քրիստոնէչի եւ ոչ կռապաշտի, ուրեմն էք փոշի, զոր հողմն հոսէ գնայ ի վերայ յերեսաց յերկրի՝ ըստ վկայութեան Դաւիթ մարգարէչի:

Հ. Ահայ տեսիր զայս ամենայն եւ ըստ փոքր ի շատէ, աղաչեմ զի ասես ինձ զճշմարիտն, թէ եթէ դու իմ տեղն լինէիր, որ այսքան շարչարան քեզ տված լինէին, ի՞նչ կառնէիր դուն նոցա:

96 Եղիա Մուշեղեանի այս նամակների բնագրերը պահպանուել են:

97 Հմմտ. Առակ. ԻԲ 1